

Голові разової спеціалізованої вченої ради
з присудження ступеня доктора філософії
у Кам'янець-Подільському національному
університеті імені Івана Огієнка,
доктору мистецтвознавства, професору
УРСУ Наталії Олексіївни

ВІДГУК

**офіційного опонента, кандидата історичних наук, доцента,
доцента кафедри професійної та спеціальної освіти Навчально-
реабілітаційного закладу вищої освіти «Кам'янець-Подільський
державний інститут»**

МИХАЙЛИКА Артура Олександровича

**на дисертаційну роботу «Зародження і розвиток фотомистецтва
в Кам'янці-Подільському та його феномен у соціокультурному житті
міста (кінець 1850-х рр. – листопад 1918 р.)»**

БАБЮКА Дмитра Сергійовича,

представлену на здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань 03 Гуманітарні науки

за спеціальністю 032 Історія та археологія

Актуальність теми дисертаційної роботи. Дисертаційна робота Бабюка Дмитра Сергійовича присвячена дослідженню актуальної і цікавої в науковому сенсі теми – зародженню і розвитку фотомистецтва в Кам'янці-Подільському та його ролі у соціокультурному житті міста з кінця 1850-х рр. до листопада 1918 р. Вона належить до кола малодосліджених тем та дає можливість по-новому осмислити тогочасні історичні події.

Фотографія, без сумніву, являється одним із важливих феноменів, поява якого спричинила низку глибинних змін у візуальній культурі людства. Це

якраз не результат спільних досліджень фізиків та хіміків, як пише І. Головня, а продукт культурно-творчої діяльності.

В останній чверті ХХ ст. на Заході помітно зростання інтересу до історії повсякденності, яка на сьогодні являє собою один із найбільш популярних концептів історичної науки. Вона популяризує історію, робить її зрозумілою, наближує до пересічної людини, оскільки предметом її вивчення часто виступає саме проста, пересічна людина. Це те, що автори теорії соціального конструювання П. Бергер і Т. Лукман називали «зустріччю людей віч-на-віч». Без пересічної людини історичний процес є неможливим, однак, сама вона для дослідників часто залишалася «безіменною» і «мовчазною». Представлена до захисту робота якраз висвітлює один з напрямків історії повсякденності, оскільки виводить пересічну людину «з тіні», перетворює її на повноцінний суб'єкт вивчення, ставить її в центр уваги дослідника.

Приємно, що саме в Кам'янці-Подільському, на базі Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, закладено традиції вивчення повсякденної історії. Після захисту 2015 р. дисертації Ірини Паур «Поштова листівка як джерело дослідження соціокультурного середовища та історичної топографії Кам'янця-Подільського (кінець ХІХ – початок ХХ ст.)» логічним продовженням є звернення до фотографії.

Дисертація охоплює період появи розвитку фотомистецтва в Кам'янці-Подільському, що виражається в науковому аналізі низки фотографій досліджуваного періоду, а також проблеми їх атрибуції. Практичне значення роботи, виконаної в межах наукової теми «Проблеми історії суспільних змін і трансформацій в Україні від найдавніших часів до сьогодення» кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, полягає у використанні її результатів у вивченні історії української фотографії, історичного краєзнавства Поділля, в процесі розробки навчальних курсів, написання посібників тощо. Отже, актуальність дисертаційного дослідження Дмитра Бабюка не викликає суперечок.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Дисертація має чітко визначені мету і завдання, інші компоненти вступу, що аргументують доцільність, актуальність, наукову і практичну значимість даної проблеми. Не викликають принципів заперечень планування і загальна структура роботи, що повною мірою дозволило здобувачу виконати дослідницькі завдання. Завдання роботи орієнтовані на різнобічний аналіз її предмету, на заглиблення в суть основних проблем та можливість широких наукових узагальнень. З висновків дисертації стає зрозумілим, що місто Кам'янець-Подільський впродовж досліджуваного періоду було провідним центром розвитку фотографічного мистецтва на Поділлі. Ми дізнаємося про ціну фотографій в різні періоди і в різних українських містах, облаштування фотографічних студій й побудови композиції, особливості державного контролю за роботою фотографів тощо. Автор доводить, що фотографічна справа складала важливу частину повсякденного життя жителів міста, а для сучасних дослідників фотографічне зображення є важливим джерелом із вивчення місцевих традицій, звичаїв, способу життя, особливостей національного строю, побуту, архітектурного обличчя міста, особливостей його забудови.

Робота складається зі вступу, чотирьох розділів з висновками до кожного, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Рукопис оформлено відповідно до чинних вимог, він написаний науковим стилем, літературною українською мовою. Стиль викладу матеріалу логічний, чіткий та виважений, робота читається легко, викликає цікавість, заохочує до подальшого знайомства з названим питанням.

У вступі визначено актуальність, об'єкт і предмет теми, сформульовано мету, основні завдання та методи дослідження, обґрунтовано хронологічні рамки та географічні межі роботи, зазначено наукову новизну та практичне значення дослідження.

Перший розділ присвячено огляду теоретичних засад, джерельної бази і методологічних стратегій дослідження. Оскільки історіографічний доробок

щодо питання зародження і розвитку фотомистецтва в Кам'янці-Подільському обмежений, автор залучає до вивчення потужну джерельну базу, яку склали різні за змістом архівні документи, збірники довідкових та статистичних видань, матеріали періодики, листування, близько 2 тисяч атрибутованих фотографічних робіт, частину яких уперше введено в науковий обіг, що дозволило досягти об'єктивності й достовірності у висвітленні обраної теми. У ході дослідження було суттєво розширено список фотографів, які працювали у досліджуваній період в місті, та підтверджено діяльність п'яти фотографічних ательє. Застосування загальнонаукових принципів та методів, використання міждисциплінарних і спеціально-наукових методів дозволило авторові системно, хронологічно, послідовно та об'єктивно розкрити питання зародження та розвитку фотомистецтва у Кам'янці-Подільському.

У другому і третьому розділах роботи послідовно розглядається специфіка фотографії як соціокультурного явища та як джерела вивчення повсякденного життя міста Кам'янця-Подільського. На нашу думку, розгляд об'єктного матеріалу цих розділів виконано кваліфіковано і вдало, із залученням конкретних фотографічних робіт фотографів міста, із зануренням в історико-культурний контекст.

У четвертому розділі проаналізовано типологічні ознаки фотографічного знімка та поступові зміни його оформлення. Автор наголошує, що досліджений масив фотографій є цінним зображальним джерелом для проведення відновлювальних і реставраційних робіт на історичних об'єктах Кам'янця-Подільського, що дозволяє відтворити їх зовнішній вигляд.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація Бабюка Дмитра Сергійовича є важливим, самостійним дослідженням із переконливими, достовірними, обґрунтованими результатами, які достатньо пов'язані з опрацьованими джерелами та підтвердженні узагальненнями і оцінкою в межах окремих розділів. Уперше, на основі широкого кола джерел, було підкреслено значення фотографічного мистецтва як феномена в

соціокультурному житті тогочасного губернського центру, Кам'янця-Подільського, від 1850-х років до листопада 1918 р.

Важливим моментом є те, що дисертант залучив до своїх студій матеріали з українських та польських архівних установ, зокрема державного архіву Хмельницької області та центрального державного історичного архіву у Києві. Автор використав також матеріали низки музеїв та бібліотек, приватних колекцій, журнальних й газетних матеріалів тощо. Прикладом є інформація про листування фотографів М. Грейма та Й. Кордиша, де останній надавав ряд порад та настанов, а також листування М. Грейма із колекціонером К. Болсуновським, звідки дізнаємося про зародження кінематографічного мистецтва у Кам'янці-Подільському.

Практичне значення одержаних результатів. Робота Дмитра Бабюка має велике практичне значення. Її висновки і результати, як здається, сприятимуть подальшому вивченню історії повсякденності та історії розвитку фотографії в Україні. Матеріали дисертації, проаналізовані та оприлюднені фотографії та фотодокументи, можуть використовуватися під час укладання ілюстрованих каталогів, фотоколекцій, організації та проведення музейно-виставкової роботи, в історико-архітектурних розробках, у культурологічних розвідках, у проєктувальних та реставраційних заходах з охорони пам'яток архітектури Кам'янця-Подільського, а також під час підготовки навчальних посібників, розробці освітніх компонентів, під час написання монографій і навчальних посібників з історичного документознавства, історії України, історії культури, історичного краєзнавства.

Наукові праці, які відображають результати дисертації. Дисертаційна робота ґрунтовно розкриває проблему дослідження. Матеріали дисертації пройшли належну апробацію на конференціях різних рівнів. Основні положення й висновки дисертаційного дослідження представлено у 25 наукових працях, зокрема: 6 статей опубліковано в наукових фахових виданнях України, 2 статті в закордонних виданнях, 17 публікацій

апробаційного характеру. В опублікованих працях проведене дослідження відображене достатньою мірою.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Рецензована дисертаційна робота за змістом та формою є завершеним самостійним дослідженням. Усі висновки, рекомендації та пропозиції, зокрема й ті, що характеризують наукову новизну дослідження, одержані автором особисто. Текстових запозичень без належного посилання на відповідне джерело не виявлено. Під час дослідження тексту роботи порушень академічної доброчесності не знайдено. Елементів фальсифікації чи фабрикації тексту в роботі немає.

Загальна оцінка дисертації. Рецензована робота справляє позитивне враження. Дмитро Бабюк вдало й доцільно застосовує сучасну методологію історичного дослідження, компетентно здійснює аналіз фотографій та фотографічних бланків відповідно до обраної методології, робить чіткі й послідовні висновки. Водночас, робота не позбавлена певних недоліків:

1. «Герменевтичний аналіз фотографій включав з'ясування мотивів фотографа, його емоцій, а також можливих мотивів поведінки людей, які потрапили в кадр», – як пише автор (с. 66). Не зовсім зрозуміло, про що йде мова, адже герменевтика має справу з текстами.

2. Зарубіжні автори, окрім сусідньої північно-східної країни, відсутні в історіографії. Опрацювання праць західних дослідників, думається, посилило б роботу. Автор, правда, називає кількох польських дослідників, але вони чомусь вміщені після довідкових та енциклопедичних видань. Як приклад, згадаємо книгу Пенні Тінклера (Penny Tinkler) *Using Photographs in Social and Historical Research* (2014). Використовуючи міжнародні тематичні дослідження та «зашафтовані» інтерв'ю, Пенні Тінклер описує дослідницьку практику та досліджує можливості та проблеми роботи з різними методами та джерелами фотографій. З 2012 р. діє Дослідницький центр історії фотографії (PHRC) (Велика Британія), займається міжнародними та міждисциплінарними дослідженнями фотографії та її теорій і практики з дев'ятнадцятого століття

до наших днів. Думається, звернення до досвіду такої інституції дозволило б залучити міжнародний досвід аналізу фотографії як історичного джерела.

3. У тексті рукопису трапляються граматичні і синтаксичні помилки (с. 96, с. 131), деколи автор не вказує сторінки в посиланні (с. 90).

Втім, зазначені зауваження ніяк не зменшують наукове значення дисертації, оскільки визначені Дмитром Бабюком мета та завдання повністю реалізовані, а представлений на публічний захист науковий текст свідчить про глибоке знання автором предмету дослідження.

Усе вище сказане дає підстави зробити висновок, що дисертаційна робота Дмитра Бабюка є оригінальною, цілісною, завершеною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що сукупно розв'язують вагомі для розвитку сучасної історичної науки завдання.

Отже, дисертація Дмитра Сергійовича БАБЮКА на тему: «Зародження і розвиток фотомистецтва в Кам'янці-Подільському та його феномен у соціокультурному житті міста (кінець 1850-х рр. – листопад 1918 р.)» відповідає спеціальності 032 Історія та археологія, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор, Дмитро Сергійович БАБЮК, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія.

Офіційний опонент,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри професійної та
спеціальної освіти
Навчально-реабілітаційного
закладу вищої освіти
«Кам'янець-Подільський
державний інститут»

Артур МИХАЙЛИК

*Підпис Артура Михайлика за відсутності.
Нагаєвичка ведення кар'єри [Signature] Л. Зибачева*